

SALAR TÜRKLERİNDE EVLİLİKLE İLGİLİ ÂDETLER

Wedding Customs Related To The Salar

Nezir TEMÜR*

Özet: Salarlar Çin Halk Cumhuriyetinde azınlık statüsünde hayatlarını idame ettiren Türk topluluklarından birisidir. Salar Türkleri hakkında yapılan çalışmalar çerçevesinde bu Türk topluluğunun kültürel özelliklerini günlük hayatın birçok alanında muhafaza ettiklerini söylemek mümkündür. İnsan hayatının önemli geçiş dönemlerinden biri olan evlilik, Salar Türklerinin toplumsal hayatında da önemli bir yer tutmaktadır. Evlilik kültürü üzerine yapılan bu çalışmada Salar Türklerinin evlilik âdetleri ile ilgili uygulamalar ayrıntılarıyla verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Salarlar, Evlilik Kültürü, Evlilik Aşamaları

Abstract: Salar is one of the Turkish community that continues their life as minority status in People's Republic of China. The researches about Salar show us that this community preserve their cultural features in many fields of daily life. Marriage, -one of the important transition period in man's life- has also an important place in Salar's social life. Generally, the technics about Salar's wedding customs are tried to be described with details in the article which constitutes one of the items of a research about culture of marriage.

Key words: Salars, Culture of Mariage, Stages of Marriage

Giriş

Evlilik, tarih boyunca insan hayatının önemli üç temel geçiş döneminden (doğum, evlilik, ölüm) birini teşkil etmektedir. Söz konusu geçiş dönemlerinin her biri, yer aldığı kültürle bağlantılı olarak içerisinde, muhtelif inanç tabakaları ve ritüeller barındırmaktadır. Geçiş dönemlerine ait âdetler, gelenekler, ritüeller içerisinde yeşerdiği toplumun veya bölgenin geleneksel kültürünün ana bölümlerinden birini oluşturur. Bundan dolayı evlilik de bünyesinde kültürel öğelerin yoğun ve canlı bir şekilde yaşadığı önemli toplumsal alanlardan biridir.

Aile, bir topluma ait değerlerin en iyi muhafaza edildiği ve süreklilik kazandığı en temel toplumsal birimdir. Ailenin kurulması ile birlikte soyun güç ve süreklilik kazanması sebebiyle evlilik, insan ve toplum hayatında kutsallık atfedilen özel bir yere sahip olmuştur. Bu açıdan geçmişten günümüze kadar tüm toplumlarda olduğu gibi Türk toplumunda da evlilik ve

* Okt., Dr., Gazi Üniversitesi Rektörlüğü Türkçe Öğretim Araştırma ve Uygulama Merkezi,
ntemur@gazi.edu.tr

aile kurumuna büyük önem verilmiştir. Türk kültür coğrafyasında aileyi kurma, yani evlilik ile ilgili süreçler, âdetler, ritüeller bölgesel küçük farklılıklar dışında aynıdır.

Evlilik sürecini düğün öncesi ve düğün sonrası faaliyetler olmak üzere iki ana bölüme ayırmak mümkündür. Örneğin, Türk folkloruna ait birçok unsuru bünyesinde barındıran Manas Destanı'nda destan kahramanları Manas ve Kanıkey'in evlilik sürecinde sırasıyla şu aşamalar gerçekleştirilmiştir:

1. Kahramana uygun bir eş adayının bulunması,
2. Manas'ın babasının Kanıkey'i ailesinden istemesi,
3. Erkek tarafının vereceği başlık parasının (kalın) belirlenmesi,
4. Damadın taahhüt edilen başlık parasını ve diğer hediyeleri takdim etmesi,
5. Yengelerin çadırda yatan kızın yanına damadı gece yatmak üzere göndermeleri ve damat tarafından bahşişle ödüllendirilmeleri,
6. Gelinin çeyizi ile birlikte erkek tarafına gelmesi (Yıldız, 1995).

Türk kültüründe evlenme, ocak kurma, ocak tütürme, ev - bark sahibi olma, yuva kurma gibi çeşitli adlandırmalarla ifade edilirken, birey sadece bir aile oluşturmanın ötesinde, soyun devamını sağlama ve toplumsal bir görevi üstlenmeyi de içeren bir sorumluluk yüklenmektedir. Bundan dolayıdır ki, evlilik yaşı geldiği halde, hâlâ evlenmemiş gençlere pek olumlu gözle bakılmamaktadır. Diğer yandan geleneksel ev kültüründe ocağa ilişkin inanmalar, ev için, neden aile ocağı deyiminin kullanıldığını açıklamaktadır. Ateş kültürünün izlerini taşıyan aile ocağı deyimi, Türk kültüründe öteden beri aileye, 'ev'e ve evliliğe kutsiyet atfedildiğini göstermektedir. Türklerde ocakla ilgili inanma ve gelenekler; birlik, bütünlük, sağlık, ebedilik ve Tanrıyla ilgilidir. Düşünce sistemimizde Türk hayatının sürekliliği de ancak Tanrı kut'u ile sağlanmaktadır. İşte bu kutun üzerimizde kalması için her aile ocağının daima yanması gerekiyor. Buna bağlı olarak *ocağın sönmesi*, *ocağın dağılması* ve *ocağın batması* da Tanrı'nın gazabına uğrayıp Tanrı kutu'nun o aileden uzaklaşması ile ilgilidir. Aile ocağının, Tanrı ocağı olarak görülmesi sebebiyle de, onun söndürülmesi veya dağıtılması yapılabilecek en kötü fiildir.

Salar Türkleri

Çin Halk Cumhuriyeti sınırları içinde yaşayan Müslüman Türk topluluklarından biri olan Salar Türklerinin büyük bir kısmı bugün Çin Halk

Salar Türklerinde Evlilikle İlgili Âdetler

Cumhuriyetinin Çinghai eyaletinin *Şün Hua* (Xun-hua) Otonom bölgesinde, komşu Hualoñ Huyzu Otonom Nahiyesinin *Gandu* kasabasında ve Gansu eyaletinin Çişşen Baven Salar Otonom bölgesinin *Daheciya* nahiyesinde yaşamaktadırlar. Bu bölgeler dışında dağınık olarak Çinghai eyaletinin Şiniñ şehrinin Huanñen, Heibéi, Haişi, Hainan bölgelerinde, Gansu'nun Şiyahi şehrinde ve Doğu Türkistan'ın Gulca nahiyesi ile Ürimçi şehrinde de hayatlarını idame ettirmektedirler. Bugün Şün Hua ve özellikle Geizi¹'deki Altıyuli Camisi, yaklaşık 100 bin Salar Türkünün kutsal merkezi olarak bilinmektedir (Mehmet, 2007;1-2). Yuan Hanedanlığı döneminde Çin'e yerleşen Salar Türkleri 700 yıldır öncelikle Çinghai bölgesinde Çinliler, Moğollar ve Tibetliler (Zaņzular) ile yaşamaktadırlar. Kaşgarlı Mahmut, Divan'ında *Salur* ya da *Salır* adını Oğuz boylarından birinin adı olarak kullanmıştır. Bu boy ve onun adı, Dağhan'ın büyük oğlu ile başlamıştır. Dağhan Oğuzhan'ın altı oğlundan biridir. Salar boyu diğer Oğuz boylarıyla birlikte çok eski bir dönemde Seyhun ırmağı vadisi, İli, Issık Göl havzalarından İrans-osaniya, Harezmi ve Horasan'a göçmüşlerdir. Daha sonra göçen bir Salar topluluğu Doğu Anadolu'ya yerleşmiştir. Salarlar, Büyük Selçuklu İmparatorluğunun tarihinde önemli yer tutmuştur. Büyük Selçuklular, hâkimiyetleri döneminde Oğuz kabilelerini dağıtma siyasetini gütmüşler, çok sayıdaki Saları tedrici hâlde batıya göçmeye zorlamışlardır. Bu dönemde, batıda Merv ve Sarahs'ta yerleşen Salar Türkleri daha sonra bugünkü Türkmenlerin bir boyu hâline gelmiştir. Harezmi'deki Salarların bir kısmı ise Yuen Hanedanlığı döneminde, 1370–1424 yılları arasında Semerkant üzerinden Turfan, Gansu ve Doğu Türkistan'a göçmüş, günümüzdeki Gansu Salarlarını oluşturmuştur (Yolboldı 1987: 193). Yolboldı'nın Tenişev'den yaptığı bir aktarıma göre eski *Salır* ya da *Salurlar* batıya göçerken, bunların bir kısmı Semerkant'a (bugünkü Özbekistan'da) yerleşip Kıpçak kabileleri ile komşu olmuşlar bir kısmı ise bugünkü Türkmenistan'a gelerek Türkmen Türklerinin bir parçası hâline gelmişlerdir (Yolboldı 1987: 193).

Salar Türkleri ile ilgili araştırmalar 19. yüzyılın sonlarında başlar. Salar Türklerine ait ilk metin parçaları, sözler ve deyimler, ilk olarak G. N.

¹Sydney Teknik Üniversitesinden David S. Godmann Salarların yaşadığı merkezlerden biri olan *Geizi*'yi (Altıyuli) şöyle tarif eder; “Kavşaklardaki manzara Orta Asya'nın herhangi bir yerine özgü bir manzara. Hava kuru, kerpiçten duvarlar ve kaldırımlar; kumla karışık toz fırl fırl dönüyor ve yol üstüne serpiliyor. Sokaklar kuşkusuz Türk ve İslam tarzında... Görünüme karşın, bu yerleşim Orta Asyada değil, burası orta Çin, *Gaizi* (Jeizi). *Gaizi*, idari merkez olmamasına karşın, *Çinghai* (Qing-hai) Eyaletinin *Şünhua* (Xun-Hua) Salar Özerk Bölgesi'nin en büyük şehridir (Goodman, <http://epress.lib.uts.edu.au/journals/portal/splash/>).

Potanin tarafından derlenmiştir. Daha sonra N. V. Rockhill Salar Türklerine ait bazı sözcükler ve deyimler derlemiştir. 19. yüzyılın sonunda V. F. Ladegin, Bişkek'te bulunan iki Salardan duyduklarını kaydetmiştir. 1910'da S. E. Malov Çin'e linguistik amaçlı bir gezi düzenlemiş, bu gezi sırasında Salar Türklerine ait şiirler derlemiş ancak bunları yayımlamamıştır, bu belgeler yazarın arşivinde kalmıştır. 1960 yılında Macar Türkolog Susan Kakuk, Pekin'de bulunduğu dönemde Çin İlimler Akademisi Azınlık Dilleri Enstitüsünde görevli Han Tsin adlı bir Salar memurdan metinler derlemiştir. 1957 yılında Tenişev, Salar Türklerinin yaşadığı bölgeleri ziyaret etmiş, derlemeler yapmıştır (Mehmet, 2007:12).

Çin'de Salar Türkleri ile ilgili yapılan ilk çalışma Yang Di Şin tarafından hazırlanan "Salarların Dili ve Geleneklerinin Araştırılması" adlı bir rapordur, 1951 yılında Çin'deki azınlıkların kültür ve tekniklerini iletirmek amacıyla *Pekin Merkezi Azınlıklar Enstitüsü* kurulmuştur . Çinghai Milliyetler Enstitüsünün baş araştırmacısı Mı Yizhi'nin ifadesine göre Salar Türkleri, İli bölgesinde yaşayan Oğuz kabilelerinin bir parçasıydı. 9. ve 12. yüzyıllar arasında bu bölgedeki Oğuz kabileleri, Salarlar (Saluerler) da dahil olmak üzere kuzey İran ve Doğu Anadolu'ya göç etmişlerdir. Selçuklu İmparatorluğu döneminde (1055-1258) Salarlar oturdukları yerlerden zorla uzaklaştırılmış, çoğu batıya doğru göçmüştür, daha sonra bugünkü Türkmenistan'ın bulunduğu topraklarda kalan halk Türkmen adıyla tanınmıştır. Salarların diğer kısmı ise doğuya doğru ilerlemiş 1370-1424 yılları arasında Semerkant üzerinden Turfan havzasından, *Gansu Geçidi*'ni oluşturan bölgeden Şün Hua'ya gelip yerleşmişlerdir (Mehmet, 2007:12).

Çinghai Salarları ile ilgili tarihî bilgiler genelde Çin kaynaklarından elde edilir. Ancak Mirza Muhammet Haydar'ın 1547 tarihli *Tarih-i Raşhidî* adlı eserinde Hoço (bugünkü Ling-şia) Salarlarından bahsedilmiştir. Lin Lian Yun'un bildirdiğine göre, Salar Türkleri 16. ve 17. yüzyıllarda Çin hanedanlığı döneminde Buhara-Horasan civarından günümüz Çin Halk Cumhuriyetinin kuzeybatısındaki Çinghai eyaletinin Şün Hua nahiyesine, paralı asker olarak gelmişlerdir (Mehmet, 2007:12). Boeschoten ise Salarların bugünkü yurtlarına günümüz Özbekistan'ının Semerkant bölgesinden 1368-1398 yılları arasında Ming hanedanlığının (1368-1644) başlangıcında göç ettiklerini belirtir (Boeschoten 1998: 399).

Çin kaynaklarında Salarların adına ilk olarak Ming hanedanlığı zamanında rastlanır. Kendi ifadelerine ve halk efsanelerinden edinilen bilgilere göre Salarlar, Çin'e 1370 yılında göçmüşlerdir (Tenişev 1964: 5-

Salar Türklerinde Evlilikle İlgili Âdetler

11). Trippner'e göre, Salarların kaynağı ile ilgili bir belge yoktur, Salarlar Semerkant'tan Orta Asya'ya gelmişlerdir. Sözel aktarımlar bunu destekler, L. Massignon'a göre, Salar Türkleri (Turcs Salar/Salır-Turki) 1380–1428 yılları arasında Sarahs, Semerkant, Turfan'dan, Soço ve Si-ning'e göçmüşlerdir (Mehmet, 2007:14). Şöyle ki Salarlar arasında günümüzde *Töge Oyunu* (deve oyunu) denilen bir tür oyun yaşamaktadır. Bu oyun düğünlerde oynanır. Oyun sırasında okunan şarkılarda, beyitlerde Salar Türklerinin atalarının Semerkant'tan Çinghai'ye gelirken başlarından geçenler rivayet edilir. Hem bu oyun hem de değişik kaynaklardaki göç hikâyeleri birbirleri ile örtüşmektedir.

Tarihî kaynaklarda Salarların adı *Sa-la-er*, *Sa-la*, *Sa-la-zu* şeklinde geçer. 1949'dan sonra Salar Türklerinin adını Çinliler, *Sa-la* olarak kararlaştırmıştır. Salar Türklerinin bugünkü yaşadıkları bölgelere gelişleri ile ilgili yazılı bir kaynak yoktur. Bu konuyla ilgili bilgiler ortak özellikler gösteren anlatılardan ibarettir. Salar Türklerinin sözlü geleneklerinde yaşadıkları *göç* ya da *sürgün* anlatıları bu bölgedeki tarihlerine bir ölçüde ışık tutar (Mehmet, 2007:4).

Bu çalışmada Türk kültür coğrafyasının bir parçası olan ve Çin Halk Cumhuriyeti sınırları içinde yaşayan Salar Türklerinin evlilikle ilgili âdetleri üzerinde durulmuştur. Salar Türklerinde evlilik diğer Türk topluluklarında olduğu gibi çeşitli aşamalardan oluşmaktadır. Bu aşamalar:

I. Düğün Töreninden Önceki Aşamalar

- a. Söz
- b. “Söz Çayı” Gönderme
- c. Başlık Parası
- ç. Dinî Nikah

II. Düğün Töreni

- a. Nikah Sonrası Etkinlikler
- b. Geline Damat Evine Giderken Eşlik Etme
- c. Gelinin Damadın Köyüne ve Evine Gelmesi
- ç. Karşılama Ziyafeti
- d. Çeyizin Sergilenmesi
- e. Evlenme ile İlgili Konuşmaların Yapılması
- f. Uruh Sözü'nün Söylenmesi

III. Düğün Sonrası Faaliyetler

- a. Gelinin Kendi Ailesini Düğünden Sonra Ziyaret Etmesi
- b. Kutlama

I. Düğün Töreninden Önceki Aşamalar

a. Söz (*Kini yenxe*)

Evlilik sürecinin ilk aşamasıdır. Gencin evlilik isteği, aile ve özellikle baba tarafından uygun görülürse veya anne ve babanın evlendirme isteği oğulları tarafından kabul edilirse, bu kez gelin adayının belirlenmesi konusu ortaya çıkmaktadır. Önceden belirlenmiş bir isim yoksa çevreden uygun bir kızın olup olmadığı soruşturulmaya başlanır. Gelin adayının belirlenmesinden itibaren başlayan isteme süreci, söz kesimiyle tamamlanır. Ögel, söz kesiminin bütün Türk topluluklarında çok değer verilen büyük bir "antlaşma" olduğunu ve eski Türklerde söz kesimine büyük önem verildiğini ve bundan dolayı, söz kesiminin de, önemli kararların alındığı, anlaşmaların yapıldığı şekilde, at üzerinde yapıldığını belirtmektedir. "Eski Türk geleneklerini kaybetmemiş bazı Türk kesimlerinde, söz kesme andlaşması "at üzerinde" yapılırdı. Kız ve oğlan tarafı at üzerine binmiş olarak karşılaşır ve böylece andlaşırlardı. Tabii olarak bu son andlaşmaya kadar, aracı ve görücüler ile kalın ve hediye anlaşmaları, çoktan bitmiş olmalı idi. Radloff, at üzerinde yapılan böyle bir söz kesimini, "Sibirya'dan" adlı kitabında anlatmıştır. Bilindiği üzere Göktürklerde de, andlaşmalar ile elçi kabulü gibi resmi kabuller, hep at üzerinde yapılırdı. Attila Hunlarında kurultaylar bile, at üzerinde toplanırdı. Cezalar da at üzerinde karara bağlanırdı. Bu da bize gösteriyor ki evlilik müessesesine Türkler büyük bir kutluluk ve önem veriyorlardı." (Ögel 1979:182). Görücülükle belirlenen ya da bilinen tanınan kızların değerlendirilmesiyle, gelin adayının tesbitinden sonra hemen hemen bütün Türk coğrafyasında aracılar devereğe girmektedir. "Görücülükten sonra, ikinci ziyaretle gerçekleştirilen kız isteme, Eski Türkçede 'arçuç' iki kişi arasında aracı olan; evlenme zamanında dünürler arasında gelip giden kişi (Atalay 1985: I, 141).

Salar Türklerinde aile büyükleri oğullarının da fikrini aldıktan sonra onun için uygun bir eş adayı bulurlar. Eğer anlaşılırsa bir veya iki aracı (*sui*) kızın ailesini ziyaret ederek ailenin görüşlerini alır. Genel bir konuşmadan sonra aracı asıl konuyu açar. Eğer kız kabul ederse söz kesilir. Eğer cevap olumsuz olursa kızla ilgilenen aile kıza kendi kızları gibiymiş gibi baktıklarını ifade ederler. Eğer cevap olumlu olursa aracı, damat adayının ailesi, ahlakı, ekonomik durumu, İslami kurallara bağlılığı gibi konular hakkında kızın ailesine bilgiler verir. Bu aşamada kızın ailesi

Salar Türklerinde Evlilikle İlgili Âdetler

aracıya, amcalar veya kızın büyükbabası gibi ailenin diğer büyüklerine de danışmaları gerektiğini söyler. Sonra aracı, kızın ailesinden bir başka tarihte kendilerini tekrar ziyaret edeceğini söyleyerek ayrılır.

Sonra kızın anne ve babası ailenin diğer büyüklerine de danışır. Bu safhada kızın dayısının görüşlerine önem verilir. Damat adayının haberi veya bilgisi dışında kızın ailesi veya dayısı damat hakkında bilgi alabilmek amacıyla damat adayının köyüne, damat adayı hakkında bilgi almak amacıyla gider. Buradaki amaç aracının verdiği bilgileri teyit etmektir. Bu süreçten sonra aracı, kızın ailesine gider ve doğrudan aileye vermiş oldukları kararı sorar. Kızın ailesi aracıya aile büyüklerinin ve kızın dayısının damat adayından memnun kaldıklarını söyler. Aracı iki veya üç kez daha kızın ailesini ziyaret ettikten sonra nihai kararı öğrenir. Kız tarafının kararını bu kadar geç bildirmesi damat adayı ve ailesi hakkında daha ayrıntılı bilgi edinmek istemesinden kaynaklanmaktadır. Eğer kız tarafı damat adayını uygun bulmazsa, kızlarının evlenmek için daha küçük olduğu veya damadın köyünün kendilerine uzak olduğu bunun için de iki aile arasındaki ziyaretlerin sorun olabileceği gibi gerekçeler öne sürerler. Bazen de kızın ailesi hiçbir gerekçe göstermeden teklifi reddedebilir (Wei, Jianzhong, Stuart 1999:37).

b. “Söz Çayı” Gönderme

Ailenin verdiği kararı, aracı damat adayına ve ailesine iletir ve ailelerin görüşmesi için bir tarih tespit edilir. Sonra erkek tarafı aracıya söz çayını sorar. Söz çayının tutarı 500 ile 1000 yuan arasındadır. Kız tarafı söz çayının miktarını belirledikten sonra erkek tarafı nişan yüzüğünü veya takıyı takar. Bu kızın nişanlı veya sözlü olduğunu gösteren önemli bir işarettir (Wei, Jianzhong, Stuart 1999:37).

c. Başlık Parasının Belirlenmesi

Salar Türklerinde de diğer Türk topluluklarında olduğu gibi evlilik âdetleri arasında *başlık parası* canlı bir şekilde sürdürülen geleneklerden birisidir. Başlık parası Kırgızlar’da “*kalın*” olarak geçmektedir. Eskiden başlık parası kızın bütün soyuna, akrabalarına verilirdi (Abramzon 1999: 153). Günümüzde ise sadece babaya verilmektedir. Aynı zamanda eskiden başlık parası vermek sadece oğlanın babasının görevi olmayıp, bütün akrabalarının göreviyken günümüzde bu işi sadece baba üstlenmektedir. Örneğin, başlık parasıyla ilgili 19. yüzyılda V. V. Radloff tarafından yazıya geçirilen Manas destanında şöyle denilmektedir:

Nezir TEMÜR

<i>Kırk çoro keldi deyt,</i>	Kırk yiğit geldi diyor,
<i>Kırk cüz cılkı aydap keldi:</i>	Kırk yüz at sürüp geldi:
<i>“Bu nemine cılkılar?”</i>	“Bu ne atlar?”
<i>“Cakıptın elge salgan salımı</i>	“Cakıp’ın halktan aldığı vergisi
<i>Kanıkeyge kırk çoronun</i>	Kanıkey’e kırk yiğidin
<i>Aydap kelgen kalıñı”.</i>	Getirdiği başlık parası” (Radloff :122).

Salarlarda söz çayının miktarı tespit edildikten sonra erkek tarafı verebilecekleri başlık parasını aracıyla kız tarafına iletir. Genellikle söz çayı tutarı başlık parasının onda biri kadar olmalıdır. Bu da başlık parası miktarının 5000 ile 10000 yuan arasında olması anlamına gelmektedir. Bazen aileler nakit başlık parasına ilave olarak bir takım elbise ya da bir kol saati gönderir. Aileler karşılıklı uygun oldukları bir zaman belirlerler. Erkek tarafının gönderdiği hediyelere karşılık olarak kız tarafı kızın çeyizinden 30 ile 50 çift el işi çorap hediye eder. Düğün günü bu çoraplar damadın dayısına, yengesine ve diğer yakın akrabalarına verilir.

Nişan hediyeleri kız evine cuma günü gönderilir. Ayrıca damadın erkek akrabaları, dayıları, amcaları kız evine ziyarete gider ve hediye götürürler. Aracı iki taraf arasında gidip gelerek nişan hediyelerinin insan sayısına denk olup olmadığı hakkında bilgi alış verişinde bulunur. Bu sayı iki ailenin ekonomik şartlarına bağlıdır. Hediye getiren kişiler, damat evine giderken, geline damat adına eşlik edecektir. Örneğin on kişi nişan hediyesi getirmişse düğün günü gelinin damat evine gelirken geline 20 kişinin eşlik edeceği beklenir. Eğer 20 kişi hediye getirmişse gelinin damadın evine gitmesinde ona 40 kişi eşlik eder. Gelin tarafı nişan hediyelerini getiren misafirler için bir ziyafet hazırlar. Bu ziyafette bir tahta tepside koyun, tavuk, sığır ve dana eti, çeşitli soğuk ve sıcak mezeler bu yiyeceklerin yanı sıra yeşil çay (*sanpotai*) yer alır. 1920’li ve 1930’lu yıllarda ise bu tür ziyafetlerde gelen misafirlere meyve kurusu, sütlü çay, kızarmış ekmek, kızarmış uzun ince ekmek (*sanzi*), bir yumurta büyüklüğünde kızartılmış hamur (*youzao*), tatlı çörek (*baozi*), etli çörek, ekmek, kısık ateşte pişirilmiş koyun eti ile karışık sebze ve her bir misafir için ayrı hazırlanmış küçük kâselerde pirinç pilavı ikram edilirdi.

ç. Dinî Nikah Töreni ve Nişan

Ziyafetten sonra imam (*ahung*) , dini nikâhı kıyar. İmam, nikâhı kıyarken tepsi içinde ceviz ve hurma, bacakları kısa bir tahta masa (otkang) üzerine konur ve imam masanın önünde durur. İmam duadan sonra damada “Yanında oturan gelin adayımı nikâhına kabul ediyor musun? diye sorar.

Salar Türklerinde Evlilikle İlgili Âdetler

Damat ise “Kabul ediyorum.” diye beklenen cevabı verir. Gelinin cevabı ise babası tarafından verilir. Çünkü gelini oradaki topluluğun görmemesi gerekmektedir. Daha sonra imam, damada İslamiyet’le ilgili temel bilgileri bilip bilmediğini sorar. Kişi hiçbir dini inanca sahip değilse dahi imam onun nikâhını kıyar, ancak bu nikah geçersizdir. Nikâh kıyıldıktan sonra herkes ellerini açıp dua ederek ellerini yüzlerine sürüp ‘Âmin!’ derler. Âmin denildikten sonra imam masanın etrafında oturan büyüklere avucuyla masa üzerinde duran tepsideki hurma ve cevizi dağıtır geri kalanı ise nikahın kıyıldığı odada duran yetişkin bir erkek pencerenin önüne getirerek avludaki kalabalığa doğru saçar. Günümüzde Anadolu’da bazı köylerde nişanın sonunda misafirlerin üzerine atılan saçığa *şirinlik* ya da *şirincelik* denilmektedir. Nişanın bitimine yakın "şirincelik" denen üzüm, leblebi, fıstık karışımı çerez halkın üstüne atılır, avuç avuç dağıtılır. Daha sonra sırayla damadın dayıları, amcaları ve diğer akrabaları damadın boynuna yeşil ve kırmızı ipek şerit dolarlar. Damat kendisine ipek şerit takan büyüklerinin her birini “salam” diyerek selamlar. Söz konusu evliliğin gerçekleşmesine öncülük yapan gelinin ailesine, büyükannesine, büyükbabasına ve diğer birinci derecedeki her bir akrabaya damat kendini takdim eder. Gelinin ve damadın aileleri gelin ve damada hediye olarak para verirler (Wei, Jianzhong, Stuart 1999:38 – 39).

II. Düğün Töreni

a. Nikah Sonrası Etkinlikler

Nikahtan sonraki gün gelinin ailesi, aile büyükleri ve köyün belirli kişileri için bir kahvaltı verir. Bu kahvaltıya *dua alma* (*yinsin yingh*) adı verilir. Şafak sökerken sabah namazı için camiye giden herkes bu yemeğe davet edilir. Eğer aile üyelerinden biri namaz için camiye gitmemişse bile davet edilmelidir. Bu davet Salarlarda *mallə çalə* olarak bilinir. Aile üyelerinden birisi bu davete gelmezse mazur görülür. Bu kahvaltıda sütlü çay, kızarmış ekmek, çörek, sebzeli kuzu eti ve güveç ikram edilir. Kahvaltıdan sonra saat 10.00’da diğer akrabalar ve gelinin arkadaşları gelir. Önce gelinin baba tarafından olan akrabaları gelir, çünkü Salar toplumsal yapısında baba tarafından akrabalar statü bakımından daha yakındır. Yemekten sonra, gelinin ailesi adına misafirleri onlar karşılar ve ağırlar. Geçmişte erkek tarafı, kız tarafına hediye olarak nakit paranın yanı sıra giysi ve kozmetik ürünleri de gönderirdi. Ancak bugün sadece nakit para gönderilmektedir. Hediye miktarı kişilerin ekonomik durumuna ve yakınlık derecesine göre değişiklik arz eder. Gelinin ağabeyleri 200 ile 700 yuan arasında; amcaları bu miktarın daha altında; baba tarafından diğer

akrabalarının her biri 20 ile 100 yuan arasında para hediyesi verir. Geçmişte damadın baba tarafından akrabalarından birisi öldüğünde et ya da etin tutarı kadar para verilir. Öğle saatlerinde dayı çok uzaklardan gelirse kızın baba tarafından olan akrabaları onu kapıda karşılar. Her biri dayıya “*salam*” diye selam vererek onu karşılar. Dayıya derin bir saygı gösterilir. Geçmişte düğünden önce gelinin ailesi dayıyı ve ailenin diğer fertlerini akşam yemeği için davet etmeyi gerekli görürlerdi. Salarlar bunu *dayıyı çağırma (arang ngda)* olarak isimlendirir, bunun anlamı da dayıyı akşam yemeğine davet etmektir. Daha önceleri eğer dayı üzülürse, örneğin nişan konusunda ona yeterince danışılmadıysa veya onun rızası alınmamışsa düğün iptal edilirdi. Bu durumda gelinin annesi ve babası ailenin diğer üyelerinden özür dilemek zorunda kalırdı. Dayıya verilen bu değer aynı zamanda en yüksek para hediyesini dayının vereceği anlamına da gelirdi. Eskiden dayı 10 ile 30 gümüş yuan para hediyesi verirdi. Bu tutar, bugün 200 ile 1000 yuandır.

Öğleden sonra gelinin baba tarafından akrabaları köy dışından gelen misafirleri akşam yemeğine davet ederler. Yemekler yine ilk verilen ziyafetlerle aynıdır. Eğer ev sahibinin ekonomik şartları iyi ise misafirler için kuzu kestirir. Ertesi gün ise damat tarafı kendi akrabaları ve damadın arkadaşları için benzer bir ziyafet verir.

b. Geline Damat Evine Giderken Eşlik Etme

Aynı gün öğle vaktinde damat tarafından 5 ile 7 erkek geline damadın evine gelirken eşlik etmesi için gönderilir. Bir at veya katıra gelin bindirilir aynı zamanda çeyiz de gelinle birlikte gelir. Geline, gelinin kız kardeşi, görünçesi ve teyzeleri eşlik eder. Onlar geline yardımcı olurlar ve düğün boyunca nasıl davranması gerektiği hakkında bilgi verirler. Damat evinden bazı genç erkekler gelinin evinden çeyizi alarak damadın evine getirir. Yaşlı ve genç kadınlar gelin odasına toplanırlar. Kimi gelinin saçını tarayıp örerken kimileri de makyajını yapıp sonra da başını duvakla örterler. Bu gelinin işini kolaylaştırmak içindir. Daha sonra da saç tellerinin duvak dışına çıkıp çıkmadığını kontrol ederler. Gelin giydirilirken bir sağışla (düğün türküsü) alın yazısına ağıt yakar. Eğer gelin sağış (*saghəsi*) söylemezse onunla alay edilir. Bu ağıt gelinin ailesinden isteksiz ayrıldığını ifade eder. Eğer gelin bu ağıtı söylemezse saygısızlık, evlada yakışmayan bir davranış olarak kabul edilir. Geline bu şarkıları nasıl söyleneceği teyzeleri tarafından düğünden haftalar önce öğretilir. Geline renkli giysiler giydirilir, küpeleri, yüzükleri, bilezikleri ve gümüş aksesuarları takılır. Gelinin başı ve boynu yeşil bir örtü ile örtülür. Altına pembe veya beyaz başlık takılır ve

Salar Türklerinde Evlilikle İlgili Âdetler

renkli el işi bir şal giydirilir. Kendisine yardımcı olan dayı ve amcalarını baş selamıyla selamlar ve yavaş yavaş evinden ayrılır. Ayrılırken de, ağıt yakar:

*bugun yiğälyan aynämlär
bugunğı gunde
mi aväme kuş bañnişse,
mal bañiyani orni da idär
aş bañiyani orni da idär
mi içime bilmiginine
bur bildärguçi çihse,
görmiginine,
bur gu usguçi çihse
bugunğı gunde suzi bañiyani orni da idär
kuş bañiyani orni ham idär*

Bugün buraya toplanan akrabalarım
Böyle bir günde
Eğer düğünde babama ettiyseniz yardım
Ona para göndermenin yeridir
Ona yiyecek göndermenin yeridir
Annem düğün kurallarını bilmiyor
Eğer iyi bilen biri varsa öğretsin ona
Görmediği için
Göstersiz ona
Böyle bir günde bize yardım etmenin yeridir.
Düğün, bize yardım etmek için bir fırsattır.

(Wei, Jianzhong, Stuart 1999:41)

Gelin avlunun dışında bir kere dolaşır ve buğday saçar, bu ailesinin evinde hasadın bereketli olmasını ve ailesinin evinden eşinin evine kök salmak istediğini simgeler (Wei, Jianzhong, Stuart 1999:44). Daha sonra gelin amca ve dayısının yardımıyla ata veya katıra biner. İki evli hanım da biner. Övünerek ve büyük bir gürültüyle damadın evine doğru türküler söylenerek gidilir. Gelin alayına anne ve baba, dayı ve yenge, kayınbirader, teyzeler ve amcalar, erkek tarafından bazı kişiler katılır. Ayrıca genç erkeklerden birkaç kişi damat tarafından gelin evine gelin alayına yol göstermek için erkenden gönderilir. Bu genellikle üç veya dört kişilik küçük bir grup olur. Bu arada gelin türkü söyler:

*bugunğı gunde
ore uşse ulix yohyän
aşäh uşse orne yohgän
bugunğı gunde
bege yülläyän beg aväm,
hane yülläyän han aväm.
bugunğı gunde,
duri donziyä bolanguse da,
si miñ yohmamişde
açuhor yoha;
açuh yohmese yaruh yoha

yaruh yohmese gañlañ yoha.*

Böyle bir günde
Yukarı baksa büyük yıldız yokmuş
Aşağı baksa yeri yokmuş
Böyle bir günde
*bege yülläyän beg aväm,
hane yülläyän han aväm.*
Böyle bir günde
İpek elbise giysem bile
Sizin hayır duanız olmadan
Ben cansızım
Eğer cansız olursam orada ışığım
olmayacak
Eğer orada ışığım olmazsa orası
parlamayacak.

(Wei, Jianzhong, Stuart 1999:44)

Eğer kız çok erken yaşta evlendirilirse, şöyle bir türkü söyler:

Nezir TEMÜR

<i>mi avämlär</i>	Babam,
<i>mi anämlär</i>	Annem,
<i>men gäziñni bu oyede</i>	Ben bu ailenin kızıyım
<i>acı guräm kema siñgadi du?</i>	Toz kadar değerim yok muydu?
<i>anide bur supsi verse,</i>	Süpürge ile aldığımız toz bile
<i>u de duzälgu gele.</i>	O da dağılır
<i>men gäziñni,</i>	Ben kızınızım
<i>bu dumgän su kema,</i>	Yerdeki su gibiyim
<i>erkilga didu?</i>	Orada duracak mı?
<i>anide bur turi vurse,</i>	Kürekle alırsan
<i>u de arälgur doser.</i>	Uzağa sıçrayacak
<i>men gäziñni</i>	Ben kızınızım
<i>başimdi motär saşim</i>	Benim doğumuma kadar saçım kesilmeyecek
<i>hurägäne guyilmadu?</i>	Uzayana kadar bekleyemeyecek misiniz?
<i>men gäziñni agzndigi,</i>	Bu kızın ağzındaki
<i>guzi tişi çuenliñinne guyilmadu?</i>	Dişler olgunlaşana kadar bekleyemeyecek misiniz?

(Wei, Jianzhong, Stuart 1999:45–46)

c. Gelinin Damadın Köyüne ve Evine Gelmesi

Gelinin köylüsü olan evli kadınlar damadın köyünün girişinde gelin alayını beklerler. Onlar bu karşılaşmada *bilmah* (Yağ, tuz ve soğuk su ile yoğrulmuş hamurun kısık ateşte pişirilmesiyle hazırlanan bir çeşit unlu mamul.) tepsisini tutarlar. Gelinin gelişi sırasında erkek tarafın gelinin önünü nasıl kesecekleri konusunda planlar hazırlarlar. Geline eşlik eden akrabalar da damat tarafının yol kesme oyununu nasıl atlatacakları konusunda konuşurlar. Gelinin ailesi erkek tarafının planı hakkında kendilerine bilgi getirenlere minnettarlıklarını ifade etmek için para dahi teklif eder.

Gelin alayı damadın evine ulaştığında damadın erkek akrabaları ve arkadaşları onları karşılamak için bekler. Çatı kenarlarına dizilmiş havai fişekler patlatılır. Çocuklar, gelin ve evli çiftlerin yüzüne kurum çalmak için hücum ederler. Gelinin önünde kapıya doğru amcası ve dayısı yürür ancak iki genç erkek tarafından yolları kesilir. Bu duruma aldırmadan gelin damadın evine doğru ilerlemeye çalışır. Damadın ailesi gelinin yürüyerek avludan girmesi için zorladıklarında kendilerine daha iyi hizmet edileceğine inanırlar. Eğer gelin avluya at üzerinde girerse damadın ailesi geline yüz çevirir. Gelin tarafı erkek tarafının tam tersine gelinin avluya yürüyerek girmeleri yönünde zorlamak yerine damadın hayatının en özel gününün düğün günü olduğuna inanırlar ve bu yüzden içeriye daha rahat girmeleri için at üzerinde olmalarına izin verilir. Bir taraf gelinin avluya at sırtında

Salar Türklerinde Evlilikle İlgili Âdetler

girmesi için ısrar ederken diğer taraf yürüyerek girmesi konusunda ısrar eder. İki taraf hararetli bir tartışma içine girerler. Gelin tarafı bu tartışmada başarısızlığa uğradığını anladığında gelin sessiz bir şekilde geriye bir adım atar. Bu durumda damadın ailesi imamı veya köyün büyüklerini aracı olarak davet ederler. Eğer gelin tarafı memnun olmazsa, damadın ailesi usulen özürlerini beyan ederler. Gelin tarafı memnun edildikten sonra gelin at sırtında kendisine eşlik edenlerle birlikte kapıya doğru ilerler. Gelin tarafının kapıya ilerleme sürecinde birtakım zorlamalarla karşılaşır ve damadın ailesi tarafından yolları kesilir. Bu sırada damat kapının üzerindeki çatıda beklerken ayaklarını yere vurur. Damadın ayaklarını yere vurmasıyla çatıdan inen toz gelinin başına dökülür, bu damadın gelin üzerinde mutlak otoritesinin olacağına işaret eder. Aksi takdirde evlilik boyunca damat gelini kontrol edemeyecektir.

Avluda, damat tarafının büyükleri gelini doğrudan yeni düğün odasına götürürler. Her iki tarafın erkekleri karşı karşıya otururlar ve birbirlerini selamlarlar. Geçmişte damat tarafının kadınları dört kase sütlü çay tutup otururlardı. İki taraf birbirini eğilerek üç kere selamlarlar ve sonra da gelin tarafından kadınlar kendilerine ikram edilen sütlü çaydan birkaç yudum alırlardı. Sonra geline eşlik eden kadınlar mutfağa yakın bir yerde durarak geline, gelin odasına gitmeden önce ayakta eşlik eder onun hizmetini yaparlardı.

c. Karşılama Ziyafeti

Bütün misafirler oturup dinlenirler. Gelinin kız kardeşi ve belki kadın kuzenleri gelin odasında otururlar. Kadınlar asla içeride bir erkeğin oturmasına izin vermezler. Erkek misafirler tarafından görülebilecek şekilde odada oturmazlar. Damadın akrabaları ziyafet hazırlarlar. Yemek münüsü nişan ziyafetindekiyle aynı olur.

Ziyafetin başlangıcında gelin, gelin odasının köşesinde oturmalıdır. Gelin, gelin odasına girmeden önce iki kız odadaki iki köşeye oturur. Gelinin arkadaşları kızları köşeden kaldırmak için onlara para verirler. Gelin kızların kalktığını köşelerden birine oturur. Başını kapalı ve yüzü duvak ile örtülüdür. Ziyafetin ortalarına gelindiğinde, gelinin dayısı gelin odasına girer. Bir elinde su kasesini ve diğer elinde bir çift yemek çubuğunu tutarken yemek çubuklarını her çevirdiğinde birkaç kez şunları söyler:

mini agu sini oyiñde, Benim kızım artık sizin yuvanızda yaşayacak,
daş keme tikge, Bir taş gibi oturur
su keme siñge, Su gibi evinize sinecek

Nezir TEMÜR

<i>tiuni ozäh vurÿä,</i>	Kök salacak
<i>urharä budäh çiyayä,</i>	Yukarı doğru dalları filizlenecek
<i>yay kema kaynayä,</i>	Yağ gibi kaynayacak
<i>sut kema puhrayä,</i>	Süt gibi kabaracak
<i>mingu ate çihkä,</i>	Binilecek at olacak
<i>sihku umusuÿä çihkä,</i>	İçilecek yak sütü olacak
<i>işgu aşe çihkä,</i>	Yenilecek yemek olacak
<i>giġu donne çihkä.</i>	Giyilecek geniş elbise olacak
<i>uÿäl uş doÿkä,</i>	Üç erkek çocuk doğuracak
<i>käzi beş doÿkä</i>	Beş kız çocuk doğuracak.

(Wei, Jianzhong, Stuart 1999:48)

Sonra elindeki yemek çubukları ile duvağı kaldırır, duvağı kaldırmak için de bir ücret talep eder. Eğer damat tarafı isteksiz olur ya da verilen ücret tatmin edici olmazsa, yemek çubuklarını kırma tehdidinde bulunur. Yemek çubuklarının kırılması uğursuzluk olarak görülür. Bu yüzden damat tarafı dayının isteklerini değerlendirmek zorundadır. Eğer dayı tatmin edilirse yemek çubuklarını damadın ailesine verir.

Gelin tarafı ziyafetin sonlarına doğru gelindiğinde geline eşlik eden kadınlar geline Salarcada, *Yenkenagu neme iş* (Yeni eş yemeği) adlı yemeği servis ederler ve gelin tarafı için verilen ziyafet bitirilir. Damadın baba tarafından akrabaları oturur ve onlara yemek servisi yapılır. Bu kişilere servis edilen yemek gelin tarafına ikram edilen yemek ile aynı olmalıdır. Damadın ailesi gelin tarafına ne kadar et ikram etmişse, bu insanlara da aynı oranda et ikram etmelidir.

d. Çeyizin Sergilenmesi

Ziyafeti takiben herkes avlunun ortasına dizilen masalar etrafında toplanır. Çünkü sıra gelinin çeyizinin sergilenmesi işine gelmiştir. Çeyiz, oldukça güzel bir şekilde boyanmış ahşap bir sandık, iki valiz, yorgan ve yataklar, pamuk yastıklar, beyaz keçe kilimler, nakışlı yastık ve yatak örtüleri, ev için gerekli diğer tekstil ürünleri ve cam eşyaları içerir. Eğer gelinin ailesi ısrar ettiyse çamaşır makinesi de çeyizin içinde yer alan bir başka eşyadır. Gelin çeyizlerinde bazen kozmetik ürünleri de yer alır. Gelinin küçük erkek kardeşleri çeyiz sandığını kilitlerler ve damadın ailesinden istedikleri parayı almadıkça sandık anahtarını vermezler. Damadın ailesi gençlerin istedikleri parayı verince gençlerden çeyiz sandığının taşınması işinde yardım talebinde bulunurlar.

e. Evlilikle İlgili Konuşmaların Yapılması

Çay içilirken gelin tarafı kendi adlarına konuşma yapacak birisini görevlendirirler. Konuşmanın ardından imama, büyüklere, bu evliliğin gerçekleşmesinde büyük payı olan aracıya, dayılara ve düğünde büyük bir arzu ile çalışanlara saygı duyulması gerektiği ifade edilir.

f. Uruh Sözüün Söylenmesi

Evlilikle ilgili konuşmalar bittikten sonra düğüne gelen aile büyükleri veya toplum arasında saygınlığı olan birisi tarafından *Uruh Söz* söylenir. Uruh söz manzum üslupta söylenen öğüt, dua niteliğindeki kalıp ifadelerdir. Aşağıda kısa bir Uruh Söz örneği verilmiştir:

*bu deynigi yahşi gunne,
men selere oräh suzi işgi ayäs yanşäya
dunyade iço kimne ulä etgusa diri
ahuñ erlini ulä etgusa.
nañni yoländ (e) dise?
erlin mutalin yolände surlihali gunne amän
bandini parlayuçade,
bur hayatni çürisi,
işgi dunnioni görğuçade
minbere çihe guranni aşi,
amelini amän badlyä tsuonşou etğuçade;
yirihni kiçi guyi,
hudaÿä yahän otğuçi kişade
mu yolände iço ahuñ arlinni ulä etgusa diri.*

Böyle güzel bir günde
Size uruh sözü söyleyeyim:
Bu dünyada saygı duyulacak kimler vardır?
Alim ve imamlara saygı göstermeliyiz.
Bunun sebebi nedir?
Çünkü kutlu günlerde insanlara yol gösteren
imamlardır.
Sayfalar onlar tarafından açılacaktır.
Onlar iki dünyayı da görebilirler.
Camideki kürsüde açılmış Kurandaki
Sırları insanlara öğreten onlardır,
Gidecekleri yolu,
Onlar Allah diye yatıp kalkarlar,
Bunun için din âlimlerine saygı
göstermeliyiz.

(Wei, Jianzhong, Stuart 1999:50)

Geçmişte evlilikle ilgili konuşmalar tamamlandıktan ve uruh söz söylendikten sonra, damat tarafından erkekler Orta Asya'dan Salarlar'ın atalarının göçünü sembolize eden Aslan Dansı (*shizi oyna*) gösterisi yaparlardı. Mengda bölgesinde aynı oyun *döyi oyna* olarak adlandırılır. Salar Türkleri arasında yaygın olan deve oyununda (Döye Oyna) da göç vakası anlatılır. *Deve Oyunu* Salar Türklerinin Şün Hua bölgesine nasıl geldiklerinin tiyatro oyunu şeklinde canlandırılmasıdır. 1920'ye değin yalnızca Şün Hua'nın Mengda (Minta) köyünde geleneksel olarak, düğünlerde oynanırken daha sonra yalnızca bu köye ait bir geleneksel oyun olmaktan çıkıp yaygınlaşmıştır (Ma Jianzhong/Stuart 1996:287–298). *Deve Oyunu* 1958'den 1982'ye kadarki dönemde Salar kültürünün diğer unsurları gibi yasaklanmış, 1982'de Şün Hua Salar Özerk Bölgesi'nin kuruluşunun 40. yıl dönümü

kutlamaları için yetmiş dört yaşında bir Mengda yerlisinin anlattığı versiyona dayandırılarak oyun yeniden canlandırılmıştır. Oyunda bütün efsane kardeşlerin yerli Moğollara, Semerkant'tan Mengda'ya kadarki engellerle dolu yolculuklarını anlattıkları sahneye indirgenmiştir (Ma Jianzhong/Stuart 1996).

Eğlenceden sonra damadın baba tarafından olan akrabaları düğüne gelen gelin tarafını kendi evlerinde misafir etmek için paylaşırlar. Misafirlere yine çay ve yiyecek ikram edilir. Bu davet aslında yeni akrabaların birbirlerini daha iyi tanıyp kaynaşmaları için de önemli bir fırsat olarak değerlendirilir. Bu arada düğün odasında damat tarafından bir kadın kâse ile geline su taşır. Su kâsesine önceden bozuk para atılır ve su bir çift yemek çubuğuyla karıştırılır. Bu işlem Salarca'da *küpe atma (gicir qoy)* olarak adlandırılır. Günümüzde insanlar küpeden ziyade bozuk para atmaktadırlar. Gelin bu işi yapan kişiye para verir ve bu para damat tarafından olan diğer kadınlar arasında eşit olarak paylaşılır. Sonra gelinin kız kardeşleri ve kendine eşlik edenler gelinden ayrılır. Gelin tarafından gelen misafirlerin tamamı damadın baba tarafından olan akrabalarınca ağırlanır.

Damat, geline eşlik edenleri para vererek gelinin yanından ayrılmaları için ikna etmeye çalışır. Eğer damat bu girişiminde başarısız olursa, bütün gece gelinle uyuyarak beklemek zorunda kalır. Yeni çiftler ilk gece birlikte odalarına gönderildiklerinde dışarıda damadın köyündeki genç erkeklerin neler konuştuklarını dinlerler. Onlar bazı şakalar hazırlar ve yapacakları şeyleri alçak sesle konuşurlar. Eğer gençler arasında evli biri varsa çiftin penceresinin önüne gelir ve onlara bazı konularda bilgi verir. Gençler yeni çiftten para almadıkça pencerenin önünden uzaklaşmazlar. Ertesi gün abartılı bir şekilde köyün genç erkeklerinden neler duyduklarını anlatırlar. Buna *dingna* (kulak misafiri olmak) adı verilir (Wei, Jianzhong, Stuart 1999: 62).

Sabah misafirler geceyi geçirdikleri evde kahvaltı yapar. Sonra damadın ailesi misafirleri evlerine davet ederler. Bu davette çay, kızartılmış ekmek ve çörek ikram edilir. Misafirler yemeklerini yedikten sonra, damadın akrabaları sofraya davet edilir ve aynı ikramlarda bulunulur. Öğlen vakti gelince misafirleri damadın ağabeyleri ve amcaları öğle yemeği için evlerine davet ederler. Eğer damadın ağabey ve amca sayısı fazlaysa misafirleri paylaşarak sırayla evlerinde ağırlarlar. Aynı zamanda misafirlerin her birine et gönderilir. Etin en iyi yeri gelinin babasına gönderilir. Daha sonra sırasıyla dayıya ve amcalara gönderilir. Öğleden sonra misafirlerin hepsi

Salar Türklerinde Evlilikle İlgili Âdetler

damadın evinde toplanır ve çay içilir. Daha sonra ise misafirleri kızarmış ekmek, çörek ve kuzu etinden ve sebzelerden müteşekkil güveç ikram edilir. Aracı damadın ailesinden aldığı parayı geline eşlik eden kadınlara paylaştırır. En fazla parayı gelinin annesi alır.

III. Düğün Sonrası

a. Gelinin Düğünden Sonra Ailesini Ziyaret Etmesi

Düğünden yedi sekiz gün sonra gelinin ailesi bir temsilci göndererek gelini, baba evine davet eder. Gelinin ailesi düğün günü damadın evinde nasıl ağırlandılar, kendilerine hangi yiyecekler ikram edildiyse onları da aynı şekilde ağırlandılar. Gelen misafirleri gelinin baba tarafından yakın akrabaları evlerine davet eder ve onlara ikramlarda bulunurlar. Onlar davet ettikleri her bir misafire para hediyesi verirler. Bu durumda et vermezler. Damat tarafı ayrılmadan önce aynı zamanda *kısa tebrikleri* (toxi) kabul eder.

b. Kutlama (Toxi)

Kararlaştırılan bir tarihte tebrik için gelin tarafı, damat tarafını kutlama parasıyla ziyaret eder. Kutlamada şu sıra takip edilir: İlk grupta gelinin anne ve babası, erkek ve kız kardeşleri vardır; onları dayı veya dayılar takip eder. Kutlamadan birkaç gün sonra yeni evli çift gelinin evini çay ve şeker alarak ziyaret eder. Gelinin ve damadın aileleri kendilerine düğün esnasında yardımcı olanlara para hediyesi gönderir. Bu para su parası (*su heli*) olarak adlandırılır. Su parası köyün çeşmesinden düğün evine su taşıyan kadınlara verilir; *yihde heli* ocak için yakacak odun kesen ve düğünde bir garson gibi hizmet eden genç erkeklere verilir; mutfak parası (*gazanbaş heli*) ise mutfakta çalışan kadınlara verilir. (Wei, Jianzhong, Stuart 1999: 63)

Düğünden sonra iki gencin evlenmesinde büyük katkısı olan aracı ödüllendirilir. Salar Türkleri aracının yaptığı işten dolayı bir cami inşasındaki minareye benzediğine inanırlar. Her iki tarafta arayıcıya hediye olarak bir çift çorap ve ayakkabı, yatak örtüsü gönderir. Bu aracının gönlünü alma olarak bilinir.

Boşanma

Salar Türklerinde boşanma (boşama) da evlenme gibi belirli kurallar çerçevesinde gerçekleşir. Salarlarda bir erkek eşinden boşanmak istediğinde üç kere “Seni istemiyorum, seni boşadım” der. Ama bazen imam evlilere

boşanmamaları yönünde ısrar eder. Buna karşın eğer erkek yüz kez “Seni istemiyorum seni boşadım.” derse boşama gerçekleşir. Boşanma durumunda çiftler birlikte yaşayamaz. Boşanma sadece erkek tarafından gerçekleştirilir. Kadın yasal yollardan boşansa bile, erkekler onunla evlenmek istemez çünkü geleneksel olarak kadının evli olduğu erkek tarafından boşanması gerekir. Boşanan kadının bir başka erkekle evlenebilmesi için aradan birkaç ay geçmesi gerekir. Salarlarda boşanan çiftlerin birbiriyle tekrar evlenmesi neredeyse imkânsızdır.

Sonuç

Bir toplumu diğer toplumlardan belirgin hatlarla ayıran kültürün önemli özelliklerinden biri de aynı değerleri paylaşan insanlar arasında bütünleştirici bir rol oynamasıdır. Coğrafya olarak ayrı sınırlar çizilmiş olsa da, insanlar birbirlerinden uzakta farklı bir hava teneffüs edip, farklı şartlarda yaşasalar da aynı geçmişten gelmeleri, aynı dili konuşup, aynı tarihi yaşamaları, müşterek bir kültürel bilincin oluşmasını sağlamıştır. Salar Türklerinde evlilik geleneği ile ilgili uygulamaları göz önüne alırsak Anadolu kültürünün geneliyle ve gerek İslâmî dönem, gerekse öncesi olmak üzere, Türk tarihi boyunca uzanan tarihî kültürel kökenleriyle belirgin bir bütünlük gösterdiğini ifade edebiliriz. Salar Türklerinin yaşadığı bölgede evlenmeye bağlı olarak uygulanan pratiklerle Türkiye’de evlilik âdetlerinin büyük benzerlik gösterdiğini hatta hemen hemen aynı olduğunu söylememiz mümkündür. Dolayısıyla Türk kültürünü değerlendirirken bağımsız ve sınırları kesin olmayan bir kültür coğrafyası düşünmek yerinde olacaktır. Türkiye’nin en büyük yerleşim merkezlerinden en küçük yerleşim yerlerine kadar oldukça benzeşen gelenek ve görenekler, Orta Asya’ya, hatta sınırları tahayyül bile edilemeyen bir coğrafyaya uzanmıştır.

KAYNAKLAR:

- ABRAMZON, S. M. (1999), “*Nike cana Üy Bülöö*”, bkz. **Kırgızdardın Cana Kırgızstandın Etnografyalık Tarihı Bulaktarı**, Bişkek: Fond – Soros.
- ATALAY, Besim (1985), ***Divanü Lugat-İt-Türk Tercümesi I-II***, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- BOESCHOTEN (1998), ‘The Speakers of Turkic Languages’ ***The Turkic Languages***, London and Newyork.
- JIANZHONG, Ma; STUART, Kevin (1996) ‘*Stone Camels and Clear Springs The Salar’s Samarkand Origins*’, ***Asian Folklore Studies***, Vol. 55.
- MEHMET, Gülsün (2007), ***Salar Türkçesinin Çekim Morfolojisi***, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi.

Salar Türklerinde Evlilikle İlgili Âdetler

- ÖGEL, Bahattin (1979), *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, İstanbul: Kömen Yay.
- RADLOFF, W. (1907), **Proben**, c. V, bkz. *Manas menen Kökçönün soguşkanı, Kamkeydi alganı, Manas Ölgöndön Son Tirilgeni Bölümü*.
- TENİŞEV, E.R. (1964), *Salarskie Teksti*, Moskova.
- WEI, Ma; JIANZHONG, Ma; STUART, Kevin (1999), “*The Xunhua Salar Wedding*”, *Asian Folklore Studies*, Volume 58.
- YILDIZ, Naciye (1995), *Manas Destanı* (W. Radloff) ve Kırgız Kültürü İle İlgili Tespit ve Tahliller, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- YOLBOLDI, Nesrulla (1987), *Cungudiki Türkî Diller*, Pekin.